

Analýza pojistného trhu životního pojištění - přednáška

Ing. Taťána Lyčková, interní doktorand KF ESF

Struktura přednášky

1. Životní pojištění – definice, charakteristika, význam, produkty
2. Pojistný trh životního pojištění – charakteristika, struktura
3. Analýza úrovně pojistného trhu životního pojištění v ČR podle jednotlivých ukazatelů

1 Životní pojištění

Odborná literatura definuje životní pojištění jako samostatné pojistné odvětví, které se orientuje na riziko smrti nebo dožití, tzn. výplata pojistného plnění je vázána na pojistnou událost smrt pojištěného, dožití se stanoveného věku, popř. jejich kombinaci. Posláním životního pojištění tedy je - zmírnit finanční důsledky po realizaci těchto rizik, přičemž do krytí v rámci produktů životního pojištění bývají zahrnuta i další rizika neživotního charakteru, jako např. invalidita, úraz, vážné nemoci apod.).

Životní pojištění má poměrně dlouhou tradici. V minulosti bylo nazýváno především pojištěním na život, resp. pohřebním pojištěním. Historicky bylo tedy v popředí riziko smrti, dále zabezpečení pohřbu a podpory pro pozůstalé, což bylo zdůrazněno také skutečností, že rodina tehdy získávala příjmy zpravidla jen od jediného živitele. Vzhledem k tomu, že smrt není věcí pravděpodobnou, ale jistou, náhodnost pojistné události je dána jejím načasováním.

Zákonem č. 409/2004 Sb., o pojišťovnictví, je životní pojištění v ČR rozděleno do následujících pojistných odvětví:

- A. Pojištění pouze pro případ smrti, pojištění pouze pro případ dožití, pojištění pro případ dožití se stanoveného věku nebo dřívější smrti, pojištění spojených životů, životní pojištění s vrácením pojistného.
- B. Svatební pojištění nebo pojištění prostředků na výživu dětí.
- C. Důchodové pojištění.
- D. Pojištění podle bodů 1 až 3 spojené s investičním fondem.
- E. Kapitálové činnosti

- a) umořování kapitálu založené na pojistně matematickém výpočtu, jimiž jsou proti jednorázovým nebo periodickým platbám dohodnutým předem přijaty závazky se stanovenou dobou trvání a ve stanovené výši,
- b) správa skupinových penzijních fondů,
- c) činnosti doprovázené pojištěním zabezpečujícím zachování kapitálu nebo platbu minimálního úroku,
- d) pojištění týkající se délky lidského života, které je upraveno právními předpisy z oblasti sociálního pojištění, pokud zákon umožňuje jeho provádění pojišťovnou na její vlastní riziko.

F. Pojištění pro případ úrazu nebo nemoci, je-li doplňkem pojištění podle odvětví A až E.

1.1 Charakteristika životního pojištění

Základní dělení pojištění:

- rezervotvorné: pojištění, ve kterém pojistitel ví jednoznačně, že k výplatě pojistného plnění dojde vždy – ať dříve v případě smrti nebo později při dožití konce pojištění – musí být vytvářena rezerva na pojistné plnění pro každé jednotlivé pojištění. Zde patří např. smíšená pojištění pro případ smrti nebo dožití, samostatná pojištění pro případ dožití nebo také trvalé pojištění pro případ smrti.
- rizikové: pojištění, u kterého není jisté, že dojde k pojistné události a tím také poskytnutí pojistného plnění a v jaké výši. Patří sem převážná část produktů neživotního pojištění a z životního pojištění pak dočasné pojištění pouze pro případ smrti.

Charakteristickým rysem životního pojištění je, že pojišťovna vyplatí pojistné plnění v každém případě. Dohodnutá pojistná částka je vyplacena pojištěnému v případě, že se dožije data konce pojištění, nebo pozůstalým při předčasné smrti.

U životního pojištění je také velmi obtížné určit výši škody, na rozdíl od majetkového pojištění a plnění pojišťovny je proto dáno pojistnou částkou uvedenou ve smlouvě, jejíž určení do značné míry závisí na pojištěném. Pojištěný je při stanovování pojistné částky omezen pouze určitými pravidly přiměřenosti, která by měla zamezit uzavírání spekulativních pojištění v případech zvýšeného rizika.

1.2 Význam životního pojištění

Hlavní význam životního pojištění lze spatřovat v několika oblastech:

- krytí rizika: hlavně rizika smrti a s tím spojených rizik neživotního charakteru jako úraz, vážné onemocnění, invaliditu atd.
- spoření na stáří: prostřednictvím spořivé složky životního pojištění
- investování: životní pojištění představuje spoření s výnosem.

Životní pojištění však nemá význam jen pro jednotlivce, ale svým charakterem má význam i společenský a národohospodářský. Např. pojištění pro případ smrti nebo dožití, které má složku úspornou a rizikovou, přináší tyto efekty:

- tlumení inflace – pojistník odkládá svou spotřebu, což má v zásadě protiinflační charakter
- výhodné financování investic – pojistné, které pojišťovna získává od svých klientů, se kumuluje v technických rezervách, které se pak dále investují do různých finančních instrumentů, např. státních dluhopisů, akcií a jiných cenných papírů. Tyto finanční prostředky tímto podporují likviditu banky, umožňují realizovat rozvojové záměry podniků apod.
- doplněk státního důchodového pojištění – vhodné pro jedince, kteří se chtějí zachovat stabilní životní úroveň i po nástupu důchodového věku.
- Přínosy pro státní rozpočet – veškeré daně plynoucí z poskytování pojištění (zdanění výnosů pojišťoven či zhodnocené části vložených prostředků pojištěného).

1.3 Produkty životního pojištění

Životní pojištění můžeme členit několika způsoby, ale jedním z nejzákladnějších, je členění podle jednotlivých rizik, a to na:

- pojištění pro případ smrti,
- pojištění pro případ dožití,
- pojištění pro případ smrti nebo dožití

Dále může být členění: a) podle způsobu tvorby rezerv - rezervotvorné
- rizikové

- b) podle subjektu - individuální
- skupinové

Pojištění pro případ smrti kryje pouze riziko úmrtí. Hlavním účelem tohoto druhu pojištění je obvykle zabezpečení pozůstalých pojištěné osoby, popř. úhrada nákladů souvisejících se smrtí a pohřbem. Obvykle bývá sjednáváno jako záruka zaplacení úvěru.

Pojištění pro případ dožití kryje pouze riziko dožití se sjednaného věku. Jedná se tedy o období spoření, tvorbu úspor. Je obvykle charakteristické nižší flexibilitou, vyššími náklady a také postihy, které např. v případě přerušení placení pojistného může pojistitel vyžadovat. Hlavní nevýhodou také je, že pokud pojistná událost nenastane, např. v případě smrti pojištěného, zaniká pojištění bez náhrad. Z tohoto důvodu je pojištění pro případ dožití v praxi obvykle nabízeno v modifikovaných podobách – např. důchodové pojištění, věnové pojištění, vkladové pojištění.

Pojištění pro případ smrti nebo dožití, též smíšené pojištění je nejdůležitějším a historicky nejprodávanějším životním pojištěním a představuje širší pojistnou ochranu – kryje obě základní rizika životního pojištění. Pojistná částka je vyplacena oprávněné osobě, jestliže pojištěný zemře, nejpozději však při dožití se konce sjednané pojistné doby – tzn. pojistné plnění je vyplaceno vždy.

2 Pojistný trh životního pojištění v ČR

Od samotného vzniku českého pojistného trhu v devadesátých letech 20. století je charakteristický jeho rychlý růst, což se číselně projevuje ve vývoji jednotlivých ukazatelů, především pojištěnosti a předepsaného pojistného. Situace a vývoj na českém pojistném trhu jsou ovlivněny celkovým ekonomickým vývojem, legislativními změnami, vývojem škodovosti atd. Tyto faktory mají také vliv na poptávku po jednotlivých pojistných produktech.

2.1 Struktura pojistného trhu ČR

V současné době, z celkového počtu 45 pojišťoven, jež v roce 2005 působily na území České republiky, lze 33 označit jako tuzemské pojišťovny a 12 pobočky pojišťoven z členských států EU (4 ze SRN, 3 ze Slovenské republiky, 2 z Nizozemska a Rakouska a 1 z Velké Británie. Počet poboček narostl o 5 ve srovnání s rokem 2004.

2.2 Struktura pojistného trhu životního pojištění v ČR

V roce 2004 došlo v souvislosti se vstupem České republiky do EU ke změně struktury pojistného trhu. Od 1. května 2004 jsou oprávněny provozovat na území ČR pojišťovací činnost pojišťovny se sídlem v ČR (tuzemské pojišťovny), pobočky pojišťoven z jiného členského státu EU či EHP, pobočky pojišťoven ze třetích států a pojišťovny z jiného členského státu EU či EHP na základě svobody dočasně poskytovat služby.

3 Analýza úrovně pojistného trhu životního pojištění v ČR

Hlavní ukazatele úrovně pojistného trhu životního pojištění

- předepsané pojistné
- pojištěnost
- škodovost
- pojistné plnění
- koncentrace pojistného trhu

3.1 Předepsané pojistné v ČR + vývoj podílu předepsaného pojistného ŽP a NP v ČR

Celkové předepsané pojistné v České republice se v roce 2005 zvýšilo oproti roku 2004 o 4,1% a dosáhlo výše 117,2 mld. Kč. Předepsané pojistné u životního pojištění vzrostlo o 1,7% na 45,0 mld. Kč a u neživotního o 5,6% na 72,2 mld. Kč. Nižší dynamika růstu životního pojištění ve srovnání s neživotním pojištěním přivedla pokles podílu životního pojištění na celkovém předepsaném pojistném. V roce 2004 dosáhl 39,25 a v roce 2005 jen 38,37%.

3.2 Předepsané pojistné ŽP v EU

V letech 2000-2003 bylo tempo růstu celkového předepsaného pojistného vždy vyšší než 10%, ale v letech 2004-2005 bylo nižší než 10%. Tento vývoj byl způsoben snížením dynamiky růstu u životního pojištění. Působila zde celá řada příčin, jako například: snížení technické úrokové míry, snížení výnosů z investic, zvýšená konkurence jiných finančních produktů či vyčerpání potenciálu růstu daného daňovými motivacemi. Potřebným impulsem pro rozvoj životního pojištění je především důchodová reforma, o které však zatím nebylo rozhodnuto.

3.3 Pojištěnost v ČR

Celkové předepsané pojistné se v České republice v roce 2005 zvýšilo o 4,1% a hrubý domácí produkt v běžných cenách o 7,1%. Celková pojištěnost, měřená jako podíl předepsaného pojistného na HDP, dosáhla v roce 2005 výše jen 3,9%. V roce 2004 činila 4,1%, takže se v roce 2005 mírně snížila, a to poprvé od roku 1991. Základní příčinou této změny trendu je rychlejší růst HDP než předepsaného pojistného.

3.4 Pojištěnost ŽP v EU za rok 2002

Celková pojištěnost je v České republice stále značně nižší než průměr EU (25), který činil v roce 2004 8,5%, přitom větší odstup je v životním než neživotním pojištění. Průměrné roční pojistné na životní pojištění dosahovalo v roce 2004 v EU 1 147 EUR a v České republice pouze 136 EUR.

Rozdíl ve výši celkové pojištěnosti mezi Českou republikou a průměrem EU nelze řešit v krátkodobém horizontu, neboť má strukturální charakter. Zaplňování této mezery předpokládá další dynamický rozvoj české ekonomiky, růst reálných příjmů, zapojení pojišťovnictví do důchodové reformy či vícezdrojového financování zdravotnictví apod.

Mezi jednotlivými pojistnými trhy členských států EU existují odlišnosti, netýká se to jen ČR. Jsou jak dlouhodobého strukturálního charakteru, a to zejména mezi původními 15 členskými státy a 10 novými státy, tak krátkodobého charakteru ve vazbě na aktuální vývoj ekonomik a pojistných trhů.

3.5 Vyplacená pojistná plnění

Celkově klesla, i v životním pojištění, ovšem oproti roku 2003 ukazatel vyplacená pojistná plnění v životním pojištění stále roste.

3.6 Škodovost

Škodovost je ukazatel, který vyjadřuje poměr mezi výší poskytnutých pojistných plnění a výší předepsaného pojistného. Ve vývoji škodovosti se tudíž odráží jak výše předepsaného pojistného tak výše pojistného plnění. Lze tedy říci, že ji zprostředkovaně ovlivňují stejné faktory jako tyto dva ukazatele.

Škodovost nikdy nedosáhla pomyslné hranice 100% (kdy veškeré předepsané pojistné je vyplaceno na pojistném plnění), přestože se jí v jistých obdobích značně blížila. Pak ale byl nastolen pozitivní trend snižování tohoto ukazatele.

3.7 Koncentrace pojistného trhu – ŽP v ČR + koncentrace pojistného trhu – ŽP v Británii

I přes nárůst konkurence po roce 1991 na českém pojistném trhu si Česká pojišťovna zachovává své prvenství mezi komerčními pojišťovnami, i přesto, že její podíl postupně klesá. Zatímco v roce 1999 zaujímal Česká pojišťovna přibližně 52,67% českého pojistného trhu, v roce 2005 byl její podíl už jen 33,4%.

Koncentrace pojistného trhu životního pojištění je však stále dosti vysoká, ve srovnání s vyspělejšími zeměmi Evropské unie. V České republice činí podíl prvních 10 pojišťoven až 93,76, na rozdíl např. od Velké Británie, kde tento podíl činí 74,8%. Prvních 5 pojišťoven v ČR zaujímá 73,52%, ve Velké Británii to je pouhých 50%.

3.8 Doplnkové ukazatele úrovně pojistného trhu životního pojištění

- počet komerčních pojišťoven
- počet zaměstnanců v pojišťovnictví
- počet uzavřených pojistných smluv
- průměrné pojistné na jednu pojistnou smlouvu

- počet vyřízených pojistných událostí
- průměrné pojistné plnění na jednu pojistnou smlouvu

Počet komerčních pojišťoven

Oproti roku 2004, došlo k nárůstu celkového počtu pojišťoven ze 40 na 45, z toho životních vzniklo 5 nových.

Pro srovnání, ve Velké Británii mělo v roce 2004 povolení vykonávat pojišťovací činnost celkem 1167 společností; z toho 870 v oblasti neživotního pojištění, 237 v oblasti životního pojištění a 60 univerzálních.

Ostatní

Počet vyřízených pojistných událostí: v roce 2005 bylo vyřízeno celkem 2 295 814 pojistných událostí, tj. o 6,6% méně než v roce 2004. Výsledek ovlivnilo především důchodové pojištění s ohledem na vysokou základnu v roce 2004 a rovněž i snížení počtu pojistných událostí způsobených živelními riziky.

Literatura

- [1] ČEJKOVÁ, V., NEČAS, S. *Pojistný trh*.
- [2] DAŇHEL, J. a kol. *Pojistná teorie*.
- [3] KOLEKTIV AUTORŮ Z ČAP. *Životní pojištění*.
- [4] Zákon č. 409/2004 Sb., o pojišťovnictví.
- [5] Výroční zpráva ČAP 2005.
- [6] www.cap.cz *Česká asociace pojistitelů*.
- [7] www.abi.org.uk *Asociace britských pojistitelů*.
- [8] www.cea.assur.org *Federace evropských asociací pojišťoven*.

Poznámka: tento text je doplňkovým materiálem prezentace.

